

KVALITEHTAÁVŽŽUHUŠ BUORI ÁGÁIDUVVAMA DORVVASTEAMI JA BÁLVALUSAID BUORIDEAMI DIHTII

SOSIÁLA- JA DEARVVASVUOĐAMINISTERIJA

Diedihančállagat (2015)

Sosiála- ja dearvvasvuodaministeriija dieđihančállagat (2015)

KVALITEHTAÁVŽŽUHUŠ BUORI ÁGÁIDUVVAMA DORVVASTEAMI JA BÁLVALUSAID BUORIDEAMI DIHTII

SOSIÁLA- JA DEARVVASVUODAMINISTERIJA

Helsset 2015

Kvalitehtaávžžuhus buori ágáiduvvama dorvvasteami ja bálvalusaid buorideami dihtii
Sosiála- ja dearvvvasvuodaministeriija dieđihančállagat (2015)

ISBN 978-952-00-3576-1 (njadus)

ISBN 978-952-00-3577-8 (PDF)

URN:ISBN:978-952-00-3577-8

<http://www.urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3577-8>

www.stm.fi/julkaisut

Govat: Tuulikki Holopainen

Goasttideaddji: Sosiála- ja dearvvvasvuodaministeriija

Olggulddas hápmi ja prentehus: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere 2015

Sisdoallu

Láidehus	7
Ulbmilin ahkeustitlaš Suopma.....	8
Mo suopmelaččaid agáiduvvan váikkuha	9
Jurddašanvuohkenuppástus – boahtteáiggi stuorra hástalus....	9
Kvalitehtaávžžuhus ahkeustitlaš Suoma ráhkadeami várás.....	12
Manne kvalitehtaávžžuhus lea dehalaš	12
Mii lea buorre bálvaleapmi.....	13
Mo áddejuvvojit sánit ”allaagát álbmot” ja ”allaagát olmmoš” ..	13
1. Oasálašvuotta ja doaibmivuotta.....	16
2. Ássan ja eallinbiras	18
3. Nu dearvvas ja doaibmannávccalaš agáiduvvama dorvvasteapmi go vejolaš.....	19
4. Rivttes bálvalus rivttes áigge.....	22
5. Bálvalusaid ráhkadus	24
6. Divššu ja fuolaheami dorvvasteaddjit	25
7. Jođiheapmi	26

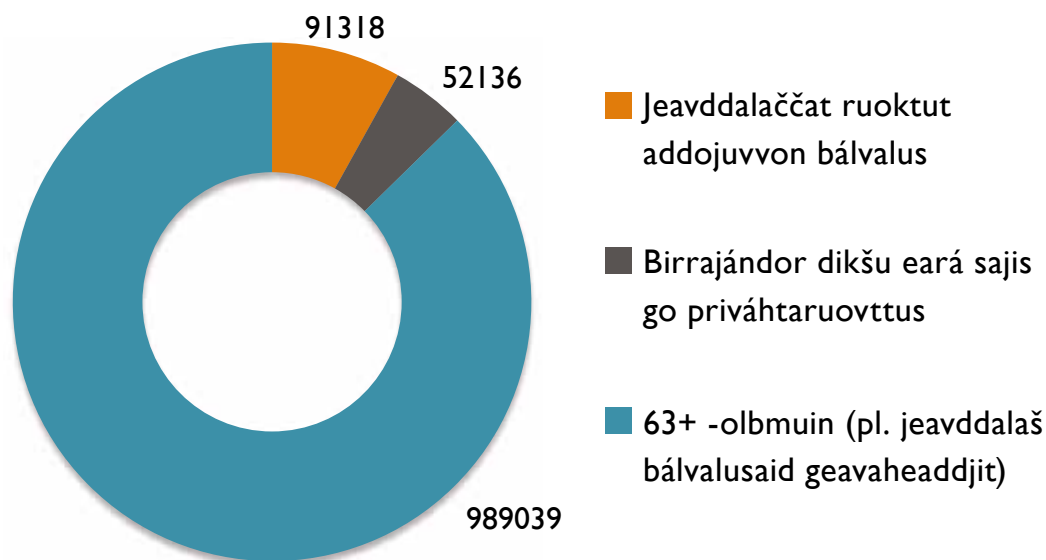
Láidehus

Dát diehtobáhkka muitala daid áššiid birra, main mearriduvvo ng. boarrásiidbálvalanlágas ja kvalitehtaávžžuhusas, mii lea ráhkaduvvon lága ollašuhttima doarjjan. Ulbmilin lea ahkeustitlaš Suopma. Go oahpásmuvat dán diehtobáhkki, dieđat ovdamearkan, mat leat gieldda geatnegasvuodát ja arvvat ohcat veahki alcet dahje lagamužžii. Diehtobáhkka lea oaivvilduvvon buot agáiduvvan olbmuide, maiddái sin lagamuččaide.

Diehtobáhkki leat čohkkejuvvon geassit 2013 almmustahtton kvalitehtaávžžuhusas muhtun guovddáš čuoggát. Jos hálidat oahpásmuvvat oba tekstii, *Kvalitehtaávžžuhus buori agáiduvvama ja bálvalusaid buorideami dihtii*, gávnnat dan sosiála- ja dearvasvuodaministeriija neahttasiidduin (www.stm.fi/julkaisut).

Ulbmilin ahkeustitlaš Suopma

Allaagát álbmot (boarisvuodaealáhahkii vuoigadahtton agis leahkki 63+ olbmot) leat dál badjelaš miljon. Sis stuorámus oassi, lagabui miljon olbmo, ellet árgabeaiviset iehčanassii. Bálvulusaid jeavddalaččat geavaheaddjit leat sullii 140 000. Jeavddalaš ruoktut addon bálvulusaid ruoktodikšun- ja oapmahašdikšundoarjaga ožžot sullii 90 000 olbmo. Eará sajis go priváhtaruovttus divššu ja fuolahusa birrajándor ožžot badjelaš 50000 olbmo. Dikšudáhpáhuvvábeavttálmahttonbálvalanássamis, boarrásiidsiiddain dahje dearvvasvuodaguovddášbuohččeviesuid guhkesáiggedivššus. Geahča gova 1.

Gova 1. Jeavddalaš bálvulusaid geavaheaddjit / 63 jagi deavdán olbmot.

Mo suomelaččaid agáiduvvan váikkuha

Suomelaš servvodaga agáiduvvamis ii leat gažaldat dušše allaagágiid lohkomeari lassáneamis, muhto oba álbmotráhkadusa nuppástusas. Álbmoga agáiduvvama duogabealde váikkuhit stuorra ahkeluohkáid báhcin ealáhahkii sihke riegádanlogu ja jápminlogu unnun. Einnostusaid mielde agáiduvvanolbmuid mearri erenoamážit boarrasamos ahkeluohkáin lassána eanemusat, seammás geahppána mánáid ja bargoahkásaččaid mearri.

Mii galgatge ráhkkanit ja vuogáiduvvat ain buorebut allaagámus álbmoga dárbbuid várás. Dát sáhtta ollašuvvat ovddidemiin ja dorvvastemiin nu dearvvas ja doaibmannávccalaš agáiduvvama go vejolaš. Nuppe ládje galgá fuolahit easttahi ássan- ja eallinbirrasis ja doaibmi áššiid dikšumii gulavaš johtolatčovdosiin. Ferte maiddá arvvosmahttit jierpmás dahkamii, dego eallinagi oahppamii ja sosiála gaskavuodaid doalaheapmai. Dárbbášuvvo nappo albma ovttaš bargan, nu ahte buot ovddideamis ja mearrádusdahkamis gullo allaagágiid jietna.

Jurddašanvuohenuppástus – boahtteáiggi stuorra hástalus

Buot doaimmain galgá dovdat ja váldit vuhtii, ahte allaagát olbmot eai leat oktilas joavku. Joavkkus leat hui eara-agát olbmot, 63-jahkásaččain badjel 100-jahkásaččaide, nissonat ja albmát, geain stuorámus oassi leat oalle dearvasat ja buorre ortnegis. Dušše juohke njealját 75 jagi deavdán olbmuin geavahit jeavddalaš bálvalusaid. Leat aktiiva ”ránes pánterat” ja dat, geat eai doaibmannávccaideaset ráddjehusaid geažil nákke leat mielde doaimmain doarjaga haga. Leat buorreosálaččat ja ravgášan olbmot, váldoálbmot ja unnitlogut, etnikkalaš duogáža dáfus earalágan allaagát.

Buot allaagágiin galgá leat agis ja doaibmannávccain fuolákeahtta vejolašvuohta eallit iežaslágan buori eallima servodagastis.

Buresveadjima geahččanguovlu ii oaččo gáržut nu, ahte allaagát olbmuid oaidnit dušše bálvalusaid dárbbášeaddjin ja geavaheaddjin. Vástugázaldagaid galgá guorahallat. Olbmo iežas vástu ja servvodaga vástu eai leat nubbi nuppiid eret gokči. Allaagát olmmoš lea álo veajuidis mielde oassálasti ja doaibmi. Son ásaha ieš mihttomeriidis, vállje beroštumi čuozáhagaidis ja doaibmavugiides ja meroštallá doaimmaidis.

Kvalitehtaávžžuhus ahkeustitlaš Suoma ráhkadeami várás

Manne kvalitehtaávžžuhus lea dehalaš

Sosiála- ja dearvvvasvuodaministeriija ja Suoma Gielddaidlihttu (su. Suomen Kuntaliitto) leat addán ahkeolbmuid bálvalusaid ovddideami guoski kvalitehtaávžžuhusa jagiin 2001 ja 2008. Jagi 2013 kvalitehtaávžžuhus lea ođasmahtton vástidit buorebut áiggi vuoinnja. Dan ulbmilin lea giddet fuopmášumi allaagát álbmoga doaibmannávččaid doarjumii ja boarrásiidbálvalanlága ollasuhttimii.

Dehalaš lea

- **oažžut olbmuid** ságastallat buorre boarásmuvvama birra ja dan dorvvasteamis sihke dárbbaslaš bálvalusain ja daid kvalitehtas fállamin bargoneavvuid guorahallama vuodđun
- **veahkehit allaagágiid** iežaset meroštallat agáiduvvama buktin hástalusaid iežas gielddas bajidemiin ovdan agáiduvvamii laktáseaddji dehalaš gažaldagaid
- **váldit ovddalgihtii** fuopmášupmái ahte iežas gieldda ahkeustitlašvuohta vuodđuduvvá rivttes dieđuide
- **veahkehit** allaagát olbmuid iežaset atnit fuola dearvvvasvuodasteaset ja doaibmannávccainneaset ja lassin váldit vuhtii ovddalgihttii iežas ássamii gulavaš gažaldagaid
- **arvvosmahttit čuovvut**, mo ordnedeami ja boahhti plánat ollašuvvet, vástidetgo dat duođalaš dárbbuide dál ja boahtteáiggi
- **doarjut** gielddaid allaagágiid bálvalusaid ovddideamis ja bálvalusaid árvvoštallamis
- **veahkehit** eará oassebeliid, dego sosiála- ja dearvvvasvuodabálvalusaid buvttadeaddjiid, suorggi ámmátlaččaid ja goalmát sektora doaibmiid plánat ja árvvoštallat iežaset doaimmaid.

Kvalitehtaávžžuhusa ollišlaš ulbmilin lea dorvvastit nu dearvvas ja doaibmannávččalaš agáiduvvama go vejolaš oba allaagát álbmogii. Dearvvas ja doaibmannávccalaš agáiduvvan dahká vejolažžan oassálastima servodaga guoskavaš eallimii, buoridit eallinlági ja váikkuhit sosiála- ja dearvvasvuodabálvalusaid dárbbui.

Daidda allaagát olbmuide, geat dárbbášit bálvalusaid, ávžžuhus rávve dorvvastit bálvalusaid buorrin ja váikkuheaddjin. Vai dán ulbmilii beasašeimmet, allagagát álbmoga bálvalusa dárbbuid galgá čielggadit ja plánat, mo daid buoremusat sáhtta ollašuhttit. Dán maŋŋa galgá ásahtit ulbmiliid. Seammát čilgendoaimmat, ulbmiliid ásaheapmi ja ollašuttinplánat čuozihuvvojit ovttaskas olbmo dássái. Ulbmiliid juksama dihtii ja bálvalusaid buorideami dihtii dárbbášat velá árvvoštallama das, mo plánat leat ollašuvvan.

Mii lea buorre bálvaleapmi

Bálvalusaid kvalitehta mearkkaša bálvaleami návcca vástidit áššehasaid čileggaduvvon bálvalandárbbuide. Buorre bálvaleapmi lea systemáhtalaš ja váikkuheaddji. Lassin dat lea njuolggadusaid mieldásaš ja gollobeaktil. Buorre bálvaleapmi doalaha dahje buorida áššehasa doaibmannávccaid ja lasiha dearvvasvuoda. Dat lea maiddáid dorvvolaš, dat vuolga áššehasa dárbbuin ja vástida daidda sihke lea rivttes áigge ollašuhhtton.

Mo áddejuvvojit sánit "allaagát álbmot" ja "allaagát olmmoš"

Boarrásiidbálvalanlágas ja kvalitehtaávžžuhusas dárkkuhuvvo *allaagát álbmogi*n álbmotoassi, gii lea boarrásiidealáhahkii vuoigadahtti agis. Go fas *allaagát olbmon dárkkuhuvvo* olmmoš, gean fysihkalaš, kognitiivalaš, psyhkalaš dahje sosiála doaibmanákca lea fuotnánan. Sivvan sáhttet leat alla agi mielde álgán, lassánan dahje vearránan dávddat dahje vattut dahje alla ahkáid laktáseaddji goarráneapmi.

ÁVŽŽUHHUS BAJIDA OVDAN ČIEŽA TEMÁ

1. Oasálašvuohta ja doaibmivuohta
2. Ássan ja eallinbiras
3. Nu dearvvas ja doaibmannávccalaš dorvvasteapmi go vejolaš
4. Rivttes bálvalus rivttes áigge
5. Bálvalusaid ráhkadus
6. Divššu ja fuolaheami dorvvasteaddjit
7. Jodiheapmi

I. Oasálašvuohta ja doaibmivuohta

Dát temá bajida ovdan gážaldaga: Mo oažžut allaagát álbmoga jiena gullot dakkár mearrádusain, mat gusket sin iežaset?

Allaagát albmoga oasálašvuođain dárkkuhuvvo ahte lea vejolašvuohta leat váikkuheamin servoša lahttun ja riikkavuložin servoša doaimmaide ja bálvalusaid ovddideapmai. Allaagát olbmo geahččanguovllus oasálašvuohta mearkkaša oassálastima iežas bálvalusaid (lei iežas bálvalusa) plánemii, iežas ášši (lei iežas áššiid) giedahallamii áššehassan sihke bálvalusaid kvalitehta meroštallamii dalle, go doaibmannávccat leat fuotnánan.

Albma oasálašvuođa dorvvasteapmi mearkkaša oktasaš bargama gieldda siste- kultur-, lihkan-, oahpahuš - ja teknikalaš doaimma gaskkas- sihke ovttaš servviiguin, fitnodagaiguin ja searvigottiiguin. Earalágan dáhpáhusaid galgá ovddidit iešguđet doaibmiid ja ahkebuolvvaid gaskkas. Dákkár deaivvadeamit šaddadit mánge juoida ođđa doaimma, man bokte oassebealit sáhttet oahppat nubbit nuppiineaset.

Vejolašvuođa oassálastit gieldda ja váldegottálaš mearrádusdahkamii dollo guovddáš kvalitehta oassedahkkin.

Ovdan badjánit dalle oktan ovdamearkan *boarrásiidráđit*. Daid lahtut dovdet allaagát olbmuid dárbbuid, vuordamušaid ja vásáhusaid, nu ahte daid guovddáš doaibman lea buktit ovdan allaagát olbmuid jiena. Boarrásiidráđit galget leat mielde ráhkadeamin, čuovvumin ja meroštallamin gieldda/guovllu plánaid ja galget oassálastit bálvalusaid doarvái vuoda ja kvalitehta árvvoštallamii. Daid doaimmaide gullá maid dáid dieđihit allaagát álbmogii jođusleahkki áššiin. Boarrásiidráđi váikkuha bargamiinevttohusaid, álgagiid ja addimin cealkámušaid allaagát álbmoga geahččanguovllus. Boarrásiidráđit sáhttet maid dáid bovdet mearrádusdahkkiid ja áššedovdiid gullama várás. Lassin dat sáhttet buktit ovdan allaagát geahččanguovllu ja čujuhit čuolbmabáikkiid.

Boarrásiidráđit leat vuodđuduvvon eanáš oassái Suoma gielddaid, muhto boarrásiidbálvalanlága eaktudan lagas mearriduvvon doaimmat leat daidda velá odđa. Lága mielde ovdamearkan gielda galgá čohkket máhcahaga bálvalusaid geavaheaddjiin – ja boarrásiidráđdi sáhtta gieđahallat dán máhcahaga.

Allaagát gieldalaččaid jiena gullama dihtii lea maiddáí mángii atnojuvvon oaivil- ja kritihkkajearahallamat sihke lágiduvvon earalágan gullandilálašvuodát. Dáid ráđiid doarjjan dárbbášuvvojit velá ságastalli riikkavulošráđit. *Riikkavulošráđiin darkkuhuvvo* guorahalli, ságastalli ja vihkkehalli joavkkus bargan. Ráđiid vehkiin lea vejolaš oažžut vihkkehallon ja vuđolaš diehtu gažaldagatvuloš áššis.

Allaagát olbmo vejolašvuodas oassálastit galgá fuolahit.

Easttahisvuohta ja juksanvuohta leat oasálašvuoda eavttut. Easttahisvuohta ja juksanvuohta dárkkuhit, ahte olbmot nákkejit geavahit buktagiid, saji dahje bálvalusaid agis, buohccuvuodas, váttus dahje doaibmaráddjehusain fuolákeahtá.

Dutkamušaid mielde ahkeolbmuid buori árgga váttásmahttet oassálasti ja jierpmálaš bargama vátni, lihkadeami váttisvuohta, servvodaga negatiiva vuoigŋa, oktovuohta, dorvvohisvuohta, vásihuvvon eallinlági fuotnáneapmi sihke bálvalusaid ja ovddalgihtii easti doaimma vátnavuohta.

Ovdamearkan iešguđetlágan váttisvuodaide sáhtta oažžut veahki persovnnalaš veahkkeneavvuin, dego lihkadeami veahkkeneavvuin, gullanbiergasiin dahje ofelašbeatnagiin. Maiddáí nuppi olbmo veahkki, dego oapmahašdikšu dahje persovnnalaš veahki doarjja, lea mángasii duodaid mearkkašahtti. Birrasis lihkadeami ovddidit hissat, njiedaldagat, čuovga ja fievrredanbálvalusat.

Dan lassin, ahte bálvalusat galget leat juksamis ja easttaheamit, allaagát olmmoš galgá beassat oassálastit iežas bálvalusaid plánemii ja daidda guoski mearrádusdahkamii; su oaivila galgá gullat ja oaivila galgá girjet bálvalanplánai. Sus galgá leat maiddáí vejolašvuohta árvvoštallat bálvalusaid doaibmama ja kvalitehta.

2. Ássan ja eallinbiras

Dát temá bajida gažaldaga: Mo du gielddas fuolahuvvo allaagát álbmoga ássamii ja eallinbirrasii laktáseaddji ovddalgihtii vuhtiiváldimis ja iehčanas ássama doarjumis?

Allaagát álbmoga eallinlági dáfus ássama báiki lea iežas ruoktu, mii doarju iešstivrenguoigatvuoda, oasášvuoda ja jierpmáš bargama. Agáiduvvama nuppástusaide sáhttá maid ieš ráhkkanit váldimin vuhtii vistti ja lagasbirrasa vejolašvuodaid dilis, mas doaibmannákca agi mielde nuppástuvvá.

Kvalitehtaávžžuhusas deattuhuvvo ahte olbmot ieža ovddalgihtii váldet vuhtii ja ráhkkanit boarásmuvvamii.

Dalle deattuhuvvet nu visti go dan lagasbiras. Ássanvisttiid easttahasvuodas lea stuorra mearkkašupmi árggas čielgama dáfus. Jos easttahasvuodta ii váldo vuhtii, sáhttet bárttit lassánit. Ovdamearkan juohke nubbi badjel 85-jahkásaš gahččá ankke oktii jagis, juoba bealli jámma. Erenoamážit ráhppabártit leat allaagáigiidda váralaččat. Boares geardedáluid stuorámus hástalusat fas gusket hissaide. Dat leat juogo menddo unni dahje dat eai leat ollege.

Daningo eanáš oassi allaagáigiin ássá- ja hálida ássat- iežas ruovttus, dehalamos agáiduvvamii gulavaš doaimmat leat ovddalgihtii ráhkkanepmi ja iehčanas ássama doarjun. Jagi 2012 ruovttus ásse 90 proseantta badjel 75-jahkásaččain.

Vaikko gielddat leat unnánaččaid rievadan bálvalusráhkadusaideaset geahpedemiin lágádusdivššu, nuppástus lea leamaš oalle mášolaš. Dutkamušaid mielde oassi dálá lágádusaid ja bálvalandáluid lanjat leat gáržži, eaige dat doarjjo ássiid iešdoaibmivuoda. Ovtta heakka lanjaid ossodaga galggašii lasihit seammás go bálvalanráhkadusa galggašii nuppástuhttit doarjut ruovttus ássama. Ahkeustitlaš gielddas leat allaagáigiidda iešguđetlágan ássama molssaeavttut, doaibmi ássama ja bálvalusaid oppalašvuodta sihke easttahas ja dorvvolaš ássanbirrasat.

3. Nu dearvvas ja doaibmannávccalaš agáiduvvama dorvvasteapmi go vejolaš

Dát temá muittuha: Ane alddát fuola. ležat agáiduvvama ja buresveadjima čovdagat leat du gieđas. Lihkat jeavddalaččat ja bora dearvvaslaččat. Dárkko iežat veadjima.

Allaagágit dárbbášit jeavddalaš bálvalusaid eambbo go eará álbmot, daningo agi mielde doaibmannákca rievdá. Boarrasamos ahkeluohkáide gulavaš meari stuorodettiin lassána maiddái bálvalusaid dárbu. Dán sáhhtá goitotge goahcat mearredidolaš ráhkkanemiin.

Suoma álbmoga agáiduvadettiin jođánit dan dearvvasvuoda ja doaibmannávčča dorvvasteamis šaddá ain dehalut. Dearvvas agáiduvvan váikkuha njuolgga bargoeallima guhkkodahkii ja allaagágiid dievasválddalaš oassálastimii servvodagas. Dat buorida eallinlági ja geahpeda sosiála- ja dearvvasvuodabálvalusaid dárbbu. Dán bokte sáhhtá váikkuhit maiddái almmolaš ekonomijai.

Buresveadjima ja dearvvasvuoda ovddideaddji bálvalusain lasihuvvojit doaibmannávccalaš eallinjagat ja sirdojuvvo bálvalusaid dárbu eallingierddu veardde maŋnelabbui. Erenoamašfuopmášumi galgá giddet veajuiduhttii, dasgo vejolašvuhta orrut ruovttus eaktuda veajuiduhttinbálvalusaid lasiheami ja daid mánggabealatvuoda. Lassin dárbbášuvvo biebmorávven (loga lasi: Allaagágiid biebmorávvgat) ja lihkanrávvagat. Daid váikkuhanvuodas lea buorre duodaštus. Máiddái vuoinnašdearvvasvuoda sáhhtá ovddidit mángga eara láhkai (loga lasi: Álbmotlaš muitoprográmma, www.stm.fi).

Daningo mánggain allaagágiin, goitotge boarrasamos ahkeluohkáide gulavaččain, doaibmannákca fuotnána, fuopmášumi galgá giddet daidda joavkkuide, gain navdit leat eanemusat dása gulavaš riskkaid, maid sáhhtá einnostit ovddalgihtii. Riskajoavkkuid dovdan ii álo leat álki. Du gieldda allaagágiidda oaivvilduvvon rávvenbálvalusain oažžu dieđu gielddaid neahttasiidduin.

MUHTUN GUIGOSAT BURESVEADJIMA VÁRÁS

Dábálaš dearvvasvuodadieđu lassin lea buorre giddet fuopmášumi čuovvovaš buresveadjima lasiheaddji áššiide.

BIEBMOGUIKOSAT

- giddefuopmášumi boradeami kvalitehtii, jeavddalašvuhtii ja manngabealatvuhtii, ee. doarvái proteiinna, energijja, golgosa ja sárrasa oažžumii
- čuovo iežat deattu nuppástusaid ja mital dain deavvasvuodafuolahusa bargovehkii
- muite D-vitamiinna geavahit
- fuolat njálmmi dearvvasvuodas

LIHKADANGUIKOSAT

- skáhppo dieđu dutnje heivvolaš lihkanvugiin
- atte dárbbu mielde árvvoštallat iežat veadjima ja lihkadannávccaid, ee. julggiid dearvvasvuodadili
- buđal árgalikhadeami ja váldde oasi ovdamearkan jođihuvvon olgolikhadeapmai
- lihkat jeavddalaččat, fina vázzimin vaikkoba dušše 10 minuhta hávil

OASSÁLASTTE, DÁRKKO JA ÁVAŠ

- oassálastte dáhpusaide main beroštat, ale báze okto
- ságastala du miela váivvideaddji áššiid birra ja jeara áššedovdis rávvágiid
- dárkko iežat dearvvasvuoda ja váldde fuopmášupmai ovddalgihtii vejolaš váraid dego gáhččamiid
- bivdde veahki ovdamearkan ássama ovddalgihtii vuhtii váldi ja divvunrávvemii gulavaš gažaldagain
- hutka ođđa dutnje heivvolaš buđaldusa, lohkgoađe juoiddá beroštahtti
- fuolat iežat boahkohemiin, skáhppo ovdamearkan influensá- boahkoheami

4. Rivttes bálvalus rivttes áigge

Dát temá lea erenoamáš dehalaš: Cielggat bálvalusaid dárbbuid ja váldde cielgasa daid oažžuma vuodustusain iežat gielddas. Gieldda geanegasvuhtan lea muitalit, main evttuiguin bálvalusaid oažžu.

Kvalitehtaávžžuhusas dát temá lea oaivvilduvvon erenoamážit ámmátlaččaide. Das giedahallat bálvalusaid dárbbuid gártemis bálvalusaid ollašuhttimii.

Kvalitehtaávžžuhusas čelko ovdamearkan, ahte giella galgá ráhkadit ja almmustahttit agáiduvvi álbmoga juksi ja áddehahtti láhkai vuodustusaid das, maid eavttuiguin olbmos lea vuoigatvuolta sosiálabálvalusaide ja eará sosiálafuolahusa doarjjadoaimmaide.

Bálvalusaide gullet nu veajuiduhttimis fuolaheapmi go dorvvolaš dálkkasdikšu.

Riikkavuloža dáfus dehalaš lea muitit, ahte bálvalusat álget álo árvvoštallamiin daid dárbbuid. Go bálvalandárbu *boahtá ovdan*, bálvalandárbbuid ferte čielggadit viidát. Das álgá allaagát olbmo dárbbasán bálvalusaid plánen ja ollašuhttin. Bálvalandárbbu árvvoštallamii sáhtá ohcalit ieš dahje oapmahaš, ustit dahje vaikko ránnjá sáhtá ringet gildii, jos fuomáša lagasolbmo doaibmannávcca fuotnánan dahje áicá eará dohkketmeahtun diliid.

Go bálvalusaid dárbu lea fuomášuvvon, galgá bargat bálvalanplána. Dat bargo ovtas allaagát olbmui ja dárbbu mielde su oapmahaččaiguin/lagasolbmuiguin. Buot oaivilid galgá guldalit ja allaagága oainnu galgá girjet bálvalanplánai. Bálvalanplána galgá leat áigáiheivvolaš ja gokčat allaagága dárbbasán bálvalusaid ollisvuoda. *Virgehálddašeaddjimearrádus* bargo gieldda ordnenvástui gulavaš sosiálabálvalusain. Jos mearrádussii ii leat duđavaš, lea vuoigatvuolta ohcat dasa nuppástusa.

Bálvalanplána ollašuhttet ovtas buot bálvalanplánai girjejuvvon doaibmit.

Allaagát olmmoš galgá oažžut daid bálvalusaid, mat sutnje lea miedihuvvon.

Bálvalusaid *ollašuvvama* čuovvut jeavddalaččat. Jos bálvalandárbbus dáhpuhuvvet nuppástusat ovdamearkan doaibmannávcca fuotnánettiin (dát čuoggis lea váldon eret: dahje leaskan báhcima geažil,) bálvalandárbbuid čileggadeami galgá bargat oddasis.

Bálvalusaid plánen ja ollašuhttin oanehaččat

- bálvalandárbbuid ollisvuoda árvvoštallan
- bálvalanplána dahkan
- virgehálldašeaddjimearrádus mii guoská gieldda sosiálabálvalusaid
- ollašuhttin oktasašbarggus
- miedihuvvon bálvalusaid oažžun
- ollašuvvama jeavddalaš čuovvun
- máhcahaga čoaggin ja giedahallan: gielda galgá čoaggit máhcahaga ja boarrásiidráđdi giedahallá dáid jos hálida

5. Bálvalusaid ráhkadus

Dát temá muittuha: Oahpa jearrat, mo gielddastat allaagát álbmoga áššit leat ordnejuvvon, leago gielddas váldon vuhtii álbmoga ráhkadusnuppástus.

Allaagát álbmoga bálvalanráhkadus galgá vástidit allaagát olbmuid bálvalandárbbuid. Dán dihtii boares bálvalanráhkadusaid galgá ođadit. Mánnggain riikkasis ja riikkaidgaskasaš dutkamušain ja ávžžuhusain lea evttohuvvon, ahte lágádušdivššu galgá geahpedit ja ruoktot addojuvvon bálvalusaid sihke ássanbálvalusaid galgá lasihit ja oažžut mánnggabealágabbon. Dál dát ulbmil ovdanbukto maiddái boarrásiidbálvalanlágas.

Dehalaš strategalaš válljen lea ruovttus ássama dahkan vejolažžan. Vai allaagát sáhtttá orrut dáláža guhkit áigge ruovttus, galgá fuolahit dearvvas ja doaibmannávccalaš agáiduvvama ovddideamis ja seammás veajuiduhttima lasiheamis dan eará vugiiguin.

Dehalaš áššit leat viste- ja dikšoordnedemiid dorvvasteapmi sihke oapmahaččaid ja lagamuččaid doarjun allaagát olbmo bálddas.

Kvalitehtaávžžuhusas deattuhuvvo, ahte gielddain galgá ásahit allagát álbmoga dárbbuide vuodđuduvvi bálvalanráhkadusa ulbmiliid. Dili gálgá čuovvut nu, ahte váldojit vuhtii allaagáigiid jeavddalaččat geavahuvvon bálvalusaid lassin earáge heivvolaš bálvalusat. Dáid bálvalusaid ollislašvuohta ja čuohtima galgá maid čuovvut. Eará go jeavddalaččat geavahuvvon bálvalusat leat ee.

- dearvvaslaš eallindábiide gulavaš bagadallan
- sosiálafuolahusa ja sosiáladorvvu guoski bagadallan
- earalágan veahkebálvalusat
- veajuiduvvama ovddideaddji fysio- ja doaibmanterapevttabálvalusat
- mánnggasuorggát veajuiduvvama ovddideaddji bálvalusat sihke deivvolaš ruoktodikšun, beaivedoaibma ja oanehisáiggedikšu

6. Divššu ja fuolaheami dorvvasteaddjit

Dát temá bajida ovdan gažaldagaid: Leago bargoveahkamearri doarvái? Dáhkidago bargoveaga dáidu buori bálvaleami? Leago bargoveahka- ja máhttinresurssat čuozihuvvon riektá?

Doarvái ollu bargoveahka, lea vealtameahttun gáibádus dorvvolaš ja buori bálvaleami sihkkarastima dihtii allaagát olbmuide. Dutkamušat leat čujuhan, ahte bargoveaga meari lassin divššu kvalitehtii váikkuhit erenoamážit eará bargoveaga dáiddut, máhttima rivttes čuoziheapmi ja čeahpes lahkajodiheapmi.

Fuolalaš ja mánggabealat dárbbuid árvvoštallan lea vuodustussan maiddá bargoveaga meari ja máhttima čuoziheami dihtii riektá. Divššu ja fuolaheami galgáge geahčadit viidásabbot. Boarrásiidbálvalanlágas mearriduvvo bargoveaga mearis ja máhttimis.

Kvalitehtaávžžuhusas leat dárkilis ávžžuhusat bargoveaga mearrin ja ráhkadussan ruoktodikšumis, beavttálmahtton bálvalanássamis, boarrásiidsiiddain ja dearvva svuođaguovddášbuohcceviesuid guhkesáiggedivššus. Bargoveahkaárvvoštallama plánema vuodustusaid mearridit áššehasaid fysihkalaš, kognitiivalaš, psyhkalaš ja sosiála doaibmannávccat ja bálvalusa dárbu.

Oaphahaččaid ja lagaža divššu ja fuolaheami dorvvasteaddjin leat dehalaš resursa, man doaibmannávččalaččan doalaheapmi sihke ulbmillaš doarjun lea ovdun buohkaide.

Jos allaagát olmmoš gii geavaha ollu eará bálvalusaid dárbbáša veahki bálvalusaid ollašuhhtimii ja oktiiheiveheapmai, giella galgá namuhit sutnje vástubargi. Su bargun lea čuovvut ovtas allaagát olbmuin bálvalanplána ollašuvvama sihke bálvalandárbbuid nuppástusaid. Vástubargi doaibman lea maiddá rávvat ja veahkehit su bálvalusaid ja ovdduid oažžumii laktáseaddji áššiin.

7. Jodiheapmi

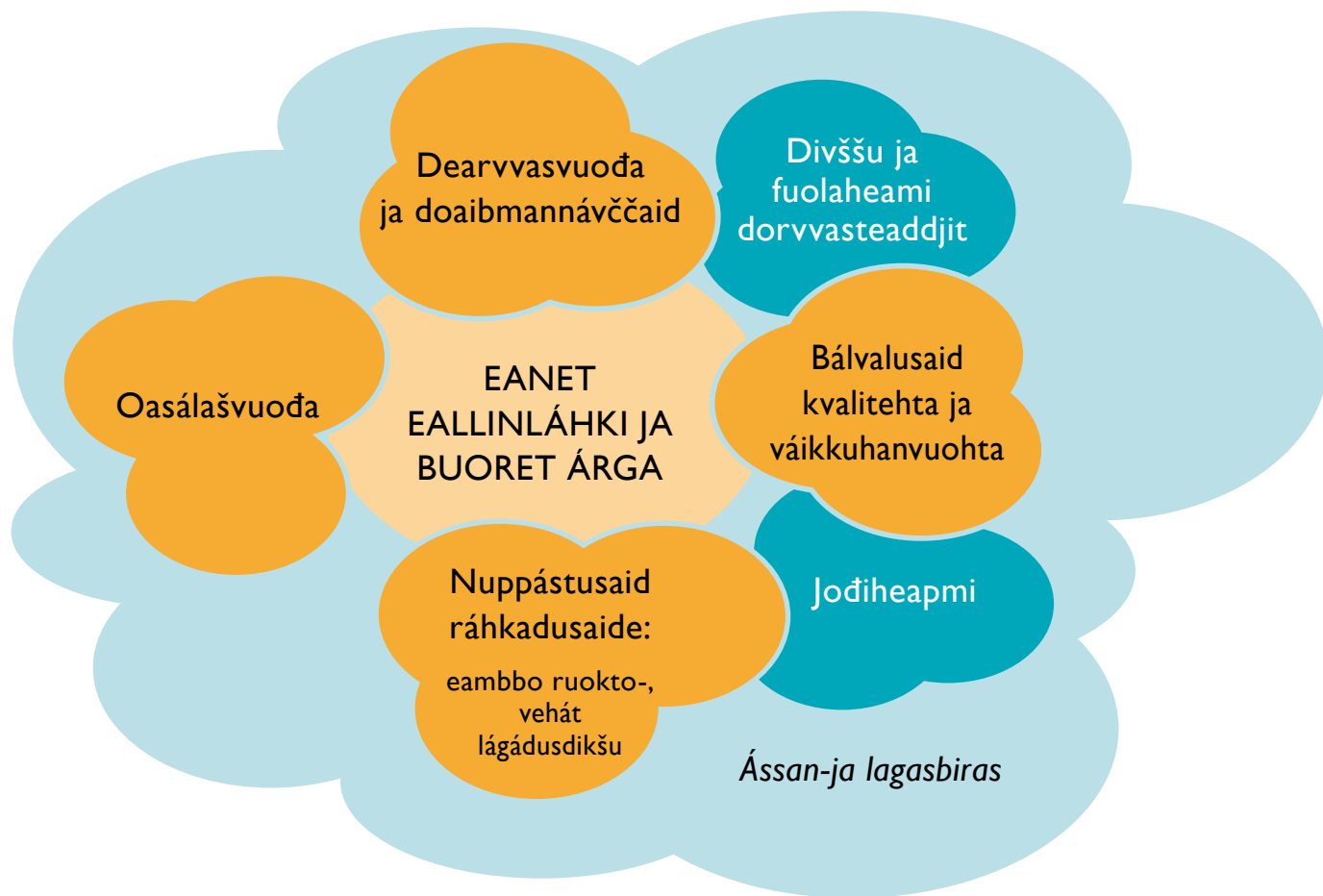
Dát temá muittuha: Jodiheapmi galgá leat stádis – galgá jodihit ja váldit vástu!

Manimus temán kvalitehtaávžžuhusas lea jodiheapmi. Gielddaid sosiála- ja dearvvastvuodadoaimmas jodiheami bokte galgá hábmet vejolašvuodaid bálvalusaide, main doarjut oba allaagát álbmoga doaibmannávččaid ja dorvvastat allagagát olbmuid sin dárbbuide vástideaddji ollislaš ja buorre bálvalusaid ollisvuoda.

Gieldda strategalaš njunnoša vástu lea

- doaibmat oktasašbarggus allaagát olbmuid buresveadjima doarjuma dihtii
- ráhkadit guđege stivrabadjái plánaid doaibmabijuin allaagát álbmoga buresveadjima doarjuma várás ja bálvalusaid ja oapmahašdivššu ordnema ja ovddieami várás
- várret doarvái resurssaid plána ollašuhhtima várás
- meroštallat jahkásaččat bálvalusaid doarváivuoda ja kvalitehta
- dorvvastit bálvalusaid ovtaveardásaš oažžuma ja áššehasaid gielalaš vuoigatvuodaid ollášuvvama
- skáhppot geavahussii doarvái mánggabealat áššedovdamuša
- ásaht boarrásiidráđi ja dorvvastit dan doaibmanvejolašvuodaid ja vejolašvuodaid oassálastit gielddaid doaimmaid plánemii, meroštallamii ja čuovvumii
- lágidit rávvenbálvalusaid ja eará allaagát álbmoga buresveadjima doarju bálvalusaid

Gieldalaččaid doaibman lea čuovvut iežas gieldda doaimmaid, leat mielde oktasašbarggus jos hálida ja darvánit áicon dohketmeahtun diliide. Ahkeustitlaš Suoma ráhkadeapmai dárbbasit min buohkaid.

Govva 2. Kvalitehtaávžžehusa sisdoalu ollisvuolta, dehalaš oaasesuorggit

SOSIÁLA- JA DEARVVASVUOĐAMINISTERIJA

Telefon 0295 1 6001 (Stáhtarádi molssa)
Boastačujuhhus PL 33, 00023 Valtioneuvosto
www.stm.fi

Dát diedihánčála gávdno sosiála- ja dearvvastvuodaministeriija fierbmessiiduin
čujuhhusas www.stm.fi/julkaisut

Šleadgaboastadingonbálvalus
Dingonbálvalusas sáhttá dingot šleadgabostii sosiála- ja
dearvvastvuodaministeriija oddasamos
- prentosiid
- diedáhusaid ja fierbmeoddasiid
- Badječiehkka-artihkkaliid
- gieldainformašuvnnaid

Šleadgaboastadingojumi sáhttá dahkat čujuhhusas
www.stm.fi/tilauspalvelu

ISBN 978-952-00-3576-1 (njadus)

9 789520 035761